

ЭРДЭМ ЁУРГААЛ

«А» үзэг
Арба тоо хоёрые
Арай шамай мэдэхэ.

«А» – гээд ангайһанай һүүлдэ,
«Б» – гээд бээлүүлхэ хэрэгтэй.

«А» үзэг – эрдэмэй дээжэ,
Аяга сай – эдеэнэй дээжэ.

«А» үзэгэй дүрсэ танихагүй,
Арба сагаанай тоо мэдэхгүй.

«Аба» – гэжэ хэлэндэ ородог,
«А» – гэжэ эрдэмдэ һурадаг.

«Адуун» гэхэдэ «А» үзэгөөр эхилдэг,
«Хонин» гэхэдэ «Х» үзэгөөр эхилдэг.

Багшайа хүндэлһэн хүн
Багша боложо ябаха.

Бүтүүе тааха – эрдэм,
Бүхэниие мэдэхэ – ухаан.

Бээ эд бараагаар шэмэглэнхаар
Эрдэмээр шэмэглэн дээрэ.

Бэхэнээ үгэ гарадаггүй,
Бэшээшэнээ гарадаг.
Эхэнээ эрдэмтэй гарадаггүй,
Эрдэмдэ һурадаг.

Бэшэг мэдэдэггүй һохор хоёр адли.

Гарай хүсэтэй хүн
Ганса хү диилэхэ,
Эрдэмэй хүсэтэй хүн
Мянган хү диилэхэ.

Дабаанай үндэрые
Гэшхэдэлээр дабаха,
Эрдэмэй үндэрые
Энхэрэлээр гараха.

Дуһал хуряа – далай болохо,
Дуулаһанаа суглуула – эрдэм болохо.

Дүрөөгүй эмээл байхагүй,
Дүримгүй бэшэг байхагүй.

Ехэ далай уһаар ханадаггүй,
Мэргэн хүн эрдэмээр ханадаггүй.

Ехэ юумэтэй байнхаар
Ехэ хургаалтай байһан дээрэ.

Зандан гэжэ модон
Заабаригүй шулуухан,
Заяатай хүнэй үрэ
Заабаригүй номшо.

Муу эрэ архиин хойноһоо,
Һайн эрэ хургаалай хойноһоо.

Мууе дахахадаа
Муу юумэ һураха,
Һайе дахахадаа
Һайн юумэ һураха.

Мэдээгүй байха эшэргүй,
Һураагүй байха эшэртэй.

Найман ханатай балгааһа
Нам газарта тодхохо,
Найман наһатай хубүү
Ном сударта хургаха.

Номгүйгөөр һураха,
Нохойгүйгөөр агнаха хоёр адли.

Нохойгүй айл дүлиитэй адли,
Номгүй айл һохортой адли.

Нуур дээрэ нугаһан һайхан,
Нютаг дунда номтой һайхан.

Олбо – олзо бэшэ,
Эльбэ – эрдэм бэшэ.

Олзотой хүн ноён болодог,
Ухаатай хүн эрдэмтэй болодог.

Оложо мэдэһэн эрдэмтэн
Олоной дундаһаа тодордог.

Сэсэншье һаа, хургуули хэрэгтэй,
Сэбэршье һаа, хубсаһан хэрэгтэй.

Сээлэй ехэ далайда,
Сэсэнэй ехэ арадта.

Таби хүрэхэн хүниие хургаха бэрхэ,
Табан нохойе дахаха бэрхэ.

Тогод шубуун хүүлээрээ гоёдог,
Томоотой хүн эрдэмээрээ гоёдог.

Тоһо гараһан хэшэгһээ
Тооһо гараһан ном дээрэ.

Ухаан далай номһоо эшэтэй,
Уһан далай булагһаа эхитэй.

Ушар мэдэхэгүй хүндэ
Һургаал хэлэхэдэ,
Ургасагүй газарта
Таряа хаяһантай адли.

Үбгэн наһандаа һураһан эрдэм –
Үндэһэн дээрэ бэшэгдэһэн бэшэг.
Залуу хүнэй һураһан эрдэм –
Шулуун дээрэ һиилэгдэһэн һиилүүр.

Үгые оло дабтахада,
Нойрой бааһан болодог.
Номые оло дабтахада,
Сээжын бэлиг болодог.

Үгырхэгүй баян – эрдэмһээ,
Үхэхэгүй соло – ажалһаа.

Үжэжэ хосорһон мяхые
Дабһаар заһахагүй,
Үбгэржэ зүнтэглэһэн ухаае
Эрдэмээр заһахагүй.

Хабшаата хүн мэргэн болохо,
Һургаалта хүн сэсэн болохо.

Хамтаараа олоһон зөөри тухатай,
Хабархан һураһан эрдэм тухатай.
Хаража ядаа хадаа
Хада дээрэ гара,
Ойлгожо ядаа хадаа
Үбгэн хүнһөө һура.

Хубсаһан – бэеын шэмэг,
Эрдэм – ухаанай шэмэг.

Хубсаһые шэнэ дээрэнь арьбалдаг,
Хүниие бага дээрэнь һургадаг.

Хүлэг туруугаараа илгардаг,
Хүн эрдэмээрээ шалгардаг.

Хүн түрэлтэндэ туһатай юумые
Эрдэмэй үрэ гэдэг,
Хүн түрэлтэндэ хэрэггүй юумые
Мунхагай үрэ гэдэг.

Хүн хүнһөө ойлгохо,
Хүлэг туруунһаа ойлгохо.

Хүн һурадаг юм,
Һур һунадаг юм.

Хүнэй хүбүүе хүшэ оруулдаг һургаал,
Хүлэгэй унагые шадал оруулдаг тэжээл.

Хүсөөр ехэ хүн
Нэгэ хүниие диилэхэ,
Эрдэмээр ехэ хүн
Мянган хүниие диилэхэ.

Һайжархые хүлээгээл һаа,
Һайнаар эрдэм һура,
Һаалиие хүлээгээл һаа,
Үнөөгээ үбһөөр ханга.

Һайжархые хүсэбэл –
Залууһаа эрдэм һура,
Һаали хүлээбэл –
Үбэлһөө үнөөгээ таргалуул.

Һайн һурагша гэрэл шэнги,
Муу һурагша жэдүүн шэнги.

Һайхан дэгэл үмдэһэн хүн
Һаблаһан эрдэм үгы һаа, зураг шэнги.

Һунажа ута болохо,
Һуража сэсэн болохо.

Һунгама баян – һургаал,
Эрхим баян – эрдэм.

Һураагүйгөөр һургаагые отолхогүйш.

Һуража олоһон шадал – эрдэм,
Һунгажа абаһан хани – нүхэр.

Һураха хүсэлэнтэй хүн
Һонороор хандан шагнаха,
Һулаар һурадаг хүн

Һуумгашаа һажан шагнаха.

Һураһан дахуулха,
Һураагүй дахаха.

Һураһан – гэрэлтэй,
Һураагүй – гэмшэлтэй.

Һураһан – далай,
Һураагүй – балай.

Һураһан – һонор,
Һураагүй – һохор.

Һураһан хүн харгыгаа олохо.

Һураһан һургаал һургаал болохо,
Ябаһан ябадал харгы болохо.

Һургаалаа дабтажа,
Һураһанаа нэмэхэ.

Һургаалай һайн һургуулиһаа,
Һурагшын һайн багшаһаа.

Һургаалтай хүн толон соо ябаха,
Һургаалгүй хүн манан соо ябаха.

Һургуули үгы хүн
Һохорһоо доро.

Һургуулида хүгшэн үгы.

Һургуулиин үрэ
Бал шэхэрһээшье амтатай.

Һургуулиин ашань – тоһон,
Харанхын ашань – шуһан.
Шаазгайншье һабар бэшэг бэшэдэг.

Шабиин эрдэм багшаһаа,
Зулын гэрэл тоһонһоо.

Эд ехэтэ дошхон,
Эрдэм ехэтэ номгон.

Эдэй һайнаар бү гоё,
Эрдэмэй һайнаар гоё.

Эдээр бее шэмэглэнхаар,
Эрдэмээр шэмэглэн дээрэ.

Эрдэм ажал хоёр –
Эрэ зориг хоёр.

Эрдэм алтанһаа үнэтэй,
Эрхэ сүлөөһөө үнэтэй.

Эрдэм хураха – хэшээлэй,
Эрэ болохо – зоригой.

Эрдэм бэлиг – эбдэршэгүй байшан.

Эрдэм бэлиг
Эмээл тохом бэшэ,
Алта мүнгөөр
Андалдажа абахагүйш.

Эрдэм бэлиг хэшээлээр олдодог,
Энхэ жаргал тэмсэлээр олдодог.

Эрдэм хурахаяа хашардаг хүн – залхуу,
Эрдэм заахада ойлгохогүй хүн – тэнэг,
Эрдэм хураха зориггүй хүн – аймхай.

Эрдэм хургуулида – хүгшэн үгы,
Ухаан хургуулида – үзүүр үгы.

Эрдэм эдихые эрихэгүй,
Эдихэ хоолыш өөрөө олохо.

Эрдэм – элэхэгүй магнал.

Эрдэм эрдэни хоёр –
Эгэшэ дүү хоёр.

Эрдэмгүй эрбэгэр,
Шадалгүй шалбагар.

Эрдэмгүйн жаргал эбдэрхэнь түргэн,
Эрдэмтэй хүнэй жаргал мүнхэ.

Эрдэмдэ захагүй,
Олзодо багагүй.

Эрдэмдэ оройгүй,
Үрэдэ гансагүй.

Эрдэмдэ хураагүй хүн тэнэг бэшэ,
Эрдэмдэ хурахаяа оролдодоггүй хүн тэнэг.

Эрдэмтэ хүнһөө омог гарахагүй,
Эрдэнийн шулуунһаа эдирээ гарахагүй.

Эрдэмтэй бардам хүн
Хатаһан эльгэн мэтэ.

Эрдэмтэй нүхэсэбэл
Эрэ гүүлэхэш.

Эрдэмтэй хүн
Эһэ болохогүй юумые
Үнэтэй юумэ болгодог.

Эрдэмтэй хүнэй хэлэн зөөлэн,
Эмшэ хүнэй гар зөөлэн.

Эрдэмһээ үлүү эрдэни үгы.

Эрдэмые эдэбхи хэшээлээр һурадаг,
Дүршэлые баатар ажалаар олодог.

Эрдэмые эхинһээнэ,
Эбые эртээнһээ.

Эрдэмэй дээдэ – ном,
Эрхимэй дээдэ – эб.

Эрдэмэй дээжэ – эб найрамдал.

Эрдэмэй түлхюуртэ хүрэсэ һурабал
Эрхим нэрэтэй болохош.

Эрдэмэй шулуун шүдэндэ хатуушые һаа,
Эрдэмэй үрэхэн хотодо амтатай.

Эрдэмэй эхин – ухаан,
Ухаанай эхин – тэсэл.

Эрдэни бэетэн,
Эрдэм һайтан.

Эрдэниһээ эрдэм дээрэ,
Эдһээ янза дээрэ.

Эритын эршэ эшэхээ,
Эрдэмэй эршэ ухаанһаа.

Эрхые һурахаһаа
Бэрхые һурахань дээрэ.

Эрхые шадахын орондо
Бэрхые шада.

Эрьюу болохо гэжэ архи уудаг,
Сэсэн болохо гэжэ эрдэм һурадаг.

Эрьюу хүнөөр тэнгэридэ байнхаар
Эрдэмтэй хүнөөр тамада байһан дээрэ.

Эрьюутэй орёолдоод,
Эрдэмтэй болохогүйш.

Юундэ хураһанаа бү хэлэ,
Юумэ мэдэһэнээ хэлэ.

Эхын хургаагүй басагыг
Хариин хүбүүн хургаа,
Эсэгийн хургаагүй хүбүүг
Хамаг зон хургаа.

ЗҮБ. БУРУУ. ХОБ. ҮНЭН. ХУДАЛ. СЭХЭ

Буруудханай хүбүүн
Бурууб гэжэ хэлэхгүй.

Долдой худалша хүн
Дохолон хүнһөө түрүүн хүсэгдэхэ.

Дүтэ хараһан хүн
Дүрбэ хонохо,
Дүүхэйтэй зугаалһан хүбүүн
орохо.

Залаханай залахан аад,
Гэдэһэниинь хотируухай юм гүб даа.

Зүб гэжэ зүбшөөхэ,
Зүйтэй гэжэ хэлэхэ.

Зүб малгайда толгой ханадаг,
Зүбтэй үгэдэ зүрхэн ханадаг.

Зүб тээшэнь шүүхэ,
Зэргэ тээшэнь хэлэхэ.

Зүб хүүртэ зүрээн байхагүй,
Зөөлэн мяханда хутага хэрэггүй.

Зүб хүүртэ зэмэ үгы,
Зүл (инзагалха) гүрөөһэндэ харайса үгы.

Зүб хүүртэ зарга үгы юм.

Зүб ханаан зүб тээшээ тэгүүлхэ.

Зүб юумэ зүрхэнһөө халуун,
Буруу юумэ булшанһаа хүйтэн.

Зүбнөө зүбтэй,
Зүрхэннөө харгытай.

Зүбшөөшье хадаа зүбтэй,
Зэргэлээшье хадаа харгытай.

Зүбшэжэ хэлсэхэ зүйтэй,
Зэргэлжэ зугаалха зохистой.

Зүбыень хэлэхэдэ, зүрхэ хадхаха,
Үнэниинь хэлэхэдэ, үлэ алдаха.

Зүбэй хүүртэ зүрюу үгы,
Зүрхэнэй хүүртэ харюу үгы.

Мэдэжэ һуугаад,
Мэдээ алдаба.

Нэгэ худал хэлэхэндэ
Хойнонь этигэдэггүй.

Нюргандань хэлэнхаар,
Нюуртань хэлэһэн дээрэ.

Нялуунһаа
Шулууниинь дээрэ.

Нялуунһаа хурсань дээрэ,
Туранхайһаа тарганиинь дээрэ.

Сохом хэлэхэ,
Соо зааха.

Сэсэн худал –
Тэнэгээр хэлэһэн үнэнһөө дээрэ.

Сэхэ хүн сэсэншье байха, тэнэгшье байха,
Сэбэр хүн сэгтэйшье байха, халаншье байха.

Сэхэ хүн сээргүй.

Тодхортой нюдөөрөө
Тооно шагаагаад,
Гэмшэлтэй нюдөөрөө
Газар гэтээ.

Төө дээрэ
Һөөм нэмээхэ.

Үнэниие хэлэбэл,
Үһэн сайха,
Худалые хэлэбэл,

Хушуун сайха.
Үнэн бэеэ бээлбэ,
Үнэгэн малгайгаа үмдэбэ.

Үнэн гэхэм, худал байгаа,
Үнэгэн гэхэм, шоно байгаа.

Үнэн замаар ябаал хаа,
Үнэн сайжа болохо.
Худал замаар ябаал хаа,
Хубхай яһан болохо.

Үнэн үгэ арсаланһаа хүсэтэй,
Үнэншэ хүн алтанһаа үнэтэй.

Үнэн хадаа зүб,
Түбшэн хадаа түб.

Үнэн худал хоёр
Үгэ болодоггүй.

Үнэн худал хоёр –
Үнөөн шоно хоёр.

Үнэн худал хоёр дүрюу талатай,
Үбэл зун хоёр аршам талатай.

Үнэн хүндэ нүхэр олон,
Үрэтэ модондо намаа олон.

Үнэн хүүрээр зониие бариха,
Үхэр тэргээр туулай хүсэхэ.

Үнэн хэлэһэн хүндэ
Үхэл үгы.

Үнэн юумэ
Үгэшьегүйгөөр ойлгогдохо.

Үнэн юумэ
Уһандашье шэнгэдэггүй,
Галдашье шатадаггүй.

Үнэн юумэ байһыень
Үхэр, ямаан эдижэрхёо.

Үнэн юумэ үнөөрөө,
Үнэгэн малгай үнгөөрөө.

Үнэн юумэ үнэтэй,
Буруу юумэ буритай.

Үнэн юумэ үнэтэй,
Худал юумэ хубхай.

Үнэниие үүдээрээ үлдэхэдэ,
Үрхөөршни ороод байха.

Үнэнһөө айха хэрэгтэй,
Үгыһөө айха хэрэггүй.

Үнэнһөө – туһа,
Үнеэнһээ – тоһон.

Үнэнһөө худалынһ олон,
Үнэгэнһөө шононһ олон.

Үнэншэ хүн үүдэндэ,
Худалша хүн хойморто.

Үнэншэ хүн шэнги аад,
Үнэгэн һүүлынһ харагдаа.

Үнэншэ хүнэй
Үһэниинһ сайдаг,
Худалша хүнэй
Хоолойнһ улайдаг.

Үнэнэй хэлэн шэрүүн,
Худалай хэлэн зөөлэн.

Үнөөрөө ябахата, үһэн сайха,
Худалаар ябахата, яһан сайха.

Үүлэгүй тэнгэриһээ хура орохогүй,
Үүдэ һайтай гэрһээ хоб гарахагүй.

Хара үнэн сагаан худалһаа дээрэ.

Хара хэһэн хүн
Өөрөө хардуулха.

Хоб туунхаар,
Хониды туу.

Хоб үгэ туһагүй,
Хониной бүлхин шүлэгүй.

Хоб хото эбдэхэ.

Хоб хэлэдэг басагатай һаа,
Һамгаа бари.

Хобоор хоол хэдэг,

Хорзоор хүндэ хэдэг.
Хобто үнэн үгы,
Худалда хайн үгы.

Хобууша хүн
Хушуугаа шуһадуулдаг,
Үрээлшэ үбгэн
Уралаа тоһодуулдаг.

Хобууша хүнтэй хөөрэлдөө хаа,
Хүнэй мууе дуулахаш.
Худалша хүнтэй хөөрэлдөө хаа,
Өөрынь мууе дуулахаш.

Хобууша хүнэй хушуун хүйтэн,
Хулгайша хүнэй нюдэн хүйтэн.

Хобшо хүн
Хоёр хэлэтэй могойдо адли.

Хобшо хүндэ ноён инаг.

Хобшо хүнэй хушуун улаан,
Худалша хүнэй хасар улаан.

Хобые хоблоһон хүн
Хобшо бэшэ,
Зөөһэн хүн хобшо.

Хоёр нохойн хоорондо
Яһа хаяжа алалдуулха,
Хоёр хүнэй хоорондо
Хоб хэлэжэ хэрэлдүүлхэ.

Хоёрой хоорондо яһа хаяха.

Хойшо урагшаа гүйгөөшэн,
Хоб хошо зөөгөөшэн.

Холо харбажа, мэргэн болохогүй,
Худал хэлэжэ, сэсэн болохогүй.

Холошье мордожо ябахадаа,
Хоб жэбһээ холуур ябахагүйш.

Холшорто айл баяжаха,
Хобууша айл үгырхэ.

Хорлогшодынь
Өөрынгөө бэе хорлохо,
Хоблогшодынь
Өөрынгөө бэе хоблохо.

Хорьёһон тээрмэд –
Хобшо басагад.

Худал үгөөр хоол хэдэг гэргэнэй
Хубсаһа хунар хубига-хабига.

Худал үгэ сээжэдэ багтахагүй,
Хуурай халбага аманда багтахагүй.

Худал үгэ хожом мэдэгдэхэ,
Хооһон үнээн хабар мэдэгдэхэ.

Худал үгэ хойноо муурхалтай,
Үнэн үгэ урдаа суурхалтай.

Худал үгэ –
Хурдан хүлтэй,
Үнэн үгэ –
Үхэрһөө хашан.

Худал үгэ хэлсэгшэд –
Хурса хүүртэй хэрүүлшэд.

Худал үндэһгүй,
Хужар ногоогүй.

Худал хойноо суурхалтай,
Ноён урдаа суурхалтай.

Худал – хударгагүй эмээл.

Худал хухархай хүлтэй.

Худал хүүр хурдан,
Худагай оёор хүйтэн.

Худал хүүр хэлээгүй,
Хуурмаг ябадал гаргагүй,
Һайн һанаатан,
Һайхан сэдхэлтэй хүн.

Худал хүүртэ үнэн үгы,
Хуурай модондо намаа үгы,
Һэргэг ябахада гарза үгы.

Худал хэлэжэ, ухаатай болодоггүй,
Хулгай хэжэ, баян болодоггүй.

Худалаар хэлээд, сэсэн болохогүй,
Хулуужа эдеэд, баян болохогүй.

Худалаар хэлээшэн,
Хулуужа эдээшэн.

Худалша үбгэн
Худаяа гэршэ бариха.

Худалша хүн ама алдааша,
Хулууша хүн газар гэтээшэ.

Худалша хүн зондо шоодбори,
Хорёошо үнээн малшадта шоодбори.

Худалша хүн нюур хараха,
Хулгайша хүн газар хараха.

Худалша хүн
Худа урагаа гэршэ татадаг.

Худалша хүнэй
Гэршэнь ойро.

Худалша хүнэй зүүдэн худалша.

Худалшые барибал –
Хүүр үгэ дээрэнь,
Хулгайшые барибал –
Мүр ула дээрэнь.

Худалые үнэн унагааха,
Хулуушые мүр унагааха.

Худалые үнэн хүсэхэ,
Хурданиие номон хүсэхэ,

Худалые эшхээлдэбэ,
Хулуушые нажаалдаба.

Худалые эшхээлдэхэ хэрэггүй,
Хулуушые нажааха хэрэггүй.

Хулгайша хүнэй
Хутагань хурса,
Худалша хүнэй
Хэлэн хурса.

Хулуужа эдihэн
Хоол болохогүй,
Худалаар хэлэхэн
Хошон болохогүй.

Хурса хутага
Хуйдаа аюултай,

Худалша хүн
Толгойдоо аюултай.

Хурын хүүлдэ наран шараха,
Худалай хүүлдэ сэдхэл шараха.

Хуурай газар дээрэ
Хоёр шэгнүүри загаһа баряа.

Хуурай модон намаагүй,
Худал үгэ үндэхгүй.

Хуурай халбага аманда багтахагүй,
Худал үгэ зондо багтахагүй.

Хуурай халбагыг шэрүүн гэдэггүй,
Хуурмаг саарһыг буруу гэдэггүй.

Хуһанай хотойтор
Худалаар хэлээ.

Хуушанда худалгүй,
Худагта загаһагүй.

Хүндэ үнэн хэрэгтэй,
Хулдада үен хэрэгтэй.

Хулгана баридаг шубууе
Хоншоороорнь шэнжэлжэ мэдэдэг,
Худал хэлэдэг хүниие
Үгөөрнь шэнжэлжэ мэдэдэг.

Һайрхуугай худалһаа
Аймхайн үнэн дээрэ.

Һарюу һуугаашье һаа,
Залан хэлэ.

Һонин гэхэдэ – урагшаа ябадаг,
Хоб гэхэдэ – хойшоо сухаридаг.

Һүхээ гээһэн үбгэн,
Хайшайа гээһэн һамган.

Һүе адхаһан эхэнэр уруу духа,
Һүхээ гээһэн эрэ уруу духа.

Һэлмын шархаһаа эдэгэхэш,
Хобой шархаһаа эдэгэхгүйш.

Шадажа хөөрөһэн худал,
Шадангүй хөөрөһэн үнэнһөө һонирхолтой.

Шамда бэшэдые муушалааша,
Бэшэдтэ шамайешье муушалха.

Шамда хүниие хоблоһон хүн
Шамайешье хүндэ хоблохо.

Шэхэн – худалша,
Нюдэн – үнэншэ.

Шэхээрээ дуулаһан худал,
Нюдөөрөө үзэһэн үнэн.

Эдээ амталха даһан,
Үгые амталха худал.

Элжэгэндэ алтан модон хоёр адли,
Эрьюудэ үнэн худал хоёр адли.

Элһээр дээһэ томодог,
Эльгээр тоһо хэдэг хүн.

Этигэл ядахадаа
Эрьежэ үзөө.

МУУ. ҺАЙН

Дарахада,
Даахитай харагшан болохо,
Үргэхэдэ,
Үндэр хээгшэн болохо.

Дээдые
Дээшэнь үргэхэ хэрэггүй,
Доодые
Доошонь дараха хэрэггүй.

Малай муу – ямаан,
Мяханай муу – зоболго.

Модоной хөө газаагаа,
Хүнэй хөө досоогоо.

Мууе һурахада амархан аад,
Мултархада хэсүү,
Һайниие һурахада хэсүү аад,
Һалахада амархан.

Муу гэжэ бү баһа –
һайншые болохоо торохогүй,
Һайд гэжэ бү һаймһара –
харатаншые болохоо торохогүй.

Муу гэжэ бү дээрэлхэ –
юун болохоньшые мэдэгдэнэгүй,
Һайн гэжэ бү хэрэгшээ –
яхыншые хэн мэдэлэйб.

Муу дархан тогооной дайсан,
Муу бэшээшэ саарһанай дайсан.

Муу заяата,
Модон түлхюур.

Муу һайгүй
Муулартай һайлартай.

Муу юумэ
Модон һалаатай.

Муу юумэ
Муудайн толгойдо.

Муу юумын тулада
Һайн болохогүй,
Һайн юумын тулада
муу болохогүй.

Мууень гаргааб гэжэ,
Муугаа гаргагдахаш.

Мууда һайн үгы,
Мухарта үзүүр үгы.

Муудаад мухартаа ороо.

Муудахадаа мугы (мунса) түлихэгүй юм,
Шахагдахадаа шаантаг түлихэгүй юм.

Мууе малтахада бэлэн,
Һайе бэдэрхэдэ бэрхэ.

Мууе нюунхаар,
Һайниие хэлэ.

Мууе һайн болгохогүйш,
Мухарые ута болгохогүйш.

Мууе һайн гэшэгүй,
Харые сагаан гэшэгүй.

Мууе эринхаар,
Һайе һура.

Мууень муугаа алдахагүй,

Мунань гадаһаа алдахагүй.

Муунь – муудаа,
Мугынь – гадаһандаа.

Муутай хүн мууе һураха,
Һайнтай хүн һаие һураха.

Мууһаа – муу,
Модонһоо – хөө.

Мууһаа муу гараха.
Модонһоо хөө гараха.

Муушалхада муу юумэ олон,
Һайшалхада һайн юумэ олон.

Муушалхада – мухардаха,
Һайшалхада – һайрхаха.

Муугаа алдаһан,
Модо мүргэһэн.

Мухар һаднаг түлээн болодог,
Муу юумэн һургаал болодог.

Өөрөө муу аад,
Хүнһөө һайниие бү хүлээ.

Тэнгэриин муу арилдаг,
Хүнэй муу арилдаггүй.

Хүн муугаа мэдэхэгүй,
Хүнэри заараа мэдэхэгүй.

Хүнэй һаие үдэшэжэ мэдэ,
Хүлэгэй һаие унажа мэдэ.

Хүндэ нүхэ бү малга,
Хүлөө алдан өөрөө унахаш.

Һай хэлэбэл һайсара,
Дабһа хэбэл шордосо.

Һай хэһэн барюултай,
Һабар гаргаһан харюутай.

Һай хэһэндэ – тоһон,
Хара хэһэндэ – хорон.

Һай һанаһан айлдаа һахалаа абаха,
Муу һанаһан айлдаа хюмһаа абаха.

Най хэһэн һанагдахагүй,
Муу хэһэн мартагдахагүй.

Найе хашабал, тоһон гараха,
Мууе хашабал, бааһан гараха.

?

Найе хүндэлхэдэ миисгэй,
Мууе хүндэлхэдэ бар.

Найе найнаар һанаха.

Найе һанаха хэрэгтэй,
Мууе мартаха хэрэгтэй.

Найн гүүлэхэ һанаанһаа юм,
Найхан болохо заяанһаа юм.

Найн гэһэнээ
Һарьдаг дээрэ гаргаад,
Муу гэһэнээ
Муудай уруу түлхижэрхибэ.

Найн залуугай ганзага улаан.

Найн мориие сохи сохиһоор
Хашан болгохо,
Найн хүниие хараа харааһаар
Муу болгохо.

Найн муу хоёр тэмсээтэй,
Һарюу буруу хоёр нүхэсөөтэй.

Найн түмэр жэбэрдэггүй,
Найн хүн мартаулдаггүй.

Найн удхата мянгандаа арьбадхагүй,
Муу удхата нэгэндээ багтахагүй.

Найн үүдэн нээрэжэ,
Найхан хэрэг бүтэбэ.

Найн хүн һанагдажа ябаха,
Муу хүн мартагдашаха.

Найн һануулха,
Муу мартаулха.

Найн юумэ
Һарьһан дээһэтэй,
Муу юумэ
Мултаржа унаха.

Найн юумэ хээд, бү найрха,
Муу юумэ хээд, бү нюу.

Найн ябаха ханаанай,
Найхан ябаха заяанай.

Найн ябаха ханаанай,
Намуу ябаха заяанай.

Найнаар дүүрэбэл,
Найниинь тэндэ.

Найнда муу бү хэ – мартахагүй,
Мууда най бү хэ – мэдэхгүй.

Найнда нагтай,
Мууда хүгтэй.

Найнда най хэхэдэ, харюусаха,
Мууда муу хэхэдэ, орхихогүй.

Найнай найн аад,
Нахалдаа шоройтой.

Найнай найн аад лэ,
Нархинсагтаа баанатай юм.

Найниие муу гутааха,
Мууе найн дарадаг.

Найниие муу гутаадаг,
Мууе найн захаха.

Найниие найшаан дэмжэхэ,
Мууе мунсadan сохихо.

Найниие нурабал, мууда абтахагүй,
Мууе нурабал, найниие диилэхгүй.

Найниинь муунаа айдаг,
Муунь үхэнһөө айдаг.

Найнда бү мэлзэ,
Муутай бү болзолдо.

Найнтай муу тэмсэхэ,
Найхантай муухай тэмсэхэ.

Найнтай нүхэсэ,
Нальхайнаа зайла.

Һайнһаа бү һала,
Һанаһаар бү хэлэ.

Һайнһаа – һалбар,
Мууһаа – шонхор.

Һайнһаа һалахадаа,
Һал дээрэ һууха,
Һалһаа һалахадаа,
Далай дээрэ һууха.

Һайниие хүсэбэл дууһасар,
Дабһа хэбэл амта оросор.

Һарын һаруулда хулгайшан дурагүй,
Һайн хүндэ муу хүн дурагүй.

Һүни байтараа үдэр болодог,
Үдэр байтараа һүни болодог.

Һайн байтараа муу болодог,
Муу байтараа һайн болодог.

Яһа муута
Ябан уруудаха.

НАҢАН. БҮЛЭ. УРАГ. БАСАГАН. ХҮБҮҮН

Аалихан ябажа,
Абгай болохо,
Номгон ябажа,
Ноён болохо.

Абаагүй байхада, басаган һайхан,
Алаагүй байхада, үнэгэн һайхан.

Абга хүн харатай.

Абга хүн зарахада гаргуу,
Алаг буха алахада гаргуу.

Абга эзыш мэдэбэл,
Айл зон баран мэдэхэ.

Абгын хүбүүн
Аягаа ядахадаа,
Алигаа һабардаа.

Абга муу гээд алахагүй,
Архи һула гээд адхахагүй.

Абгын гар хүндэ,

Ашын хэлэн хурса.

Абын амидыда хүниие тани,
Агтын байхада газар тани.

Абын мэндэ байхада
Арад зониие таниха,
Хүлэг мориной байхада
Холын замые таниха.

Абын хүбүүн хэншье болохо,
Арадай хүбүүн ганса нэгэн.

Абын үхэхэлөөр
Аха – аба,
Эхын үхэхэлөөр
Эгэшэ – эхэ.

Агта морин сэргэдэ,
Аба хүн хойморто.

Агта морин хүгшэрхэдөө,
Унага даагадай наадан болохо,
Амба хайд хүгшэрхэдөө,
Аша гушанарай наадан болохо.

Адар бэе бээлжэ,
Агта мори хүлэргэбэ.

Адаһаа танихагүй баян,
Ашанараа танихагүй үнэр.

Адуугаа дахаһан дааган
Абада унаха морин болохо,
Архидаашанаа дахаһан багад
Айлай үбгэ һамгад болохо.

Айл зоной ами нэгэн,
Түрэл зоной түһөө нэгэн.

Айл зоной соолго нэгэн
Алаг шаазгайн үүр нэгэн.

Алалдабашье һаа,
Аха дүү,
Барилдабашье һаа,
База байра.

Алахада буха баатар,
Зарахада абга баатар.

Амтатай шүүһэндэ илаһан олон,

Аятай үбгэндэ ашанар олон.

Араата хүн аманһаан үлэхэгүй,
Агта морин туруунһаан үлэхэгүй.

Арбаад хүбүүтын гэртэ
Архидаашан шэнги шууян,
Үхибүүгүй хүнэй гэртэ
Үхөөрын газартал дуугай.

Арбан хурьгэнэй мууе олоогүй аад,
Арай нэгэ бэриингээ мууе урид олодог.

Арбанай аха болохо,
Юһэнэй ехэ болохо.

Аргамжа нараяраа,
Удха узуураараа.

Аха хүн
Алда хайрлаха,
Дүү хүн
Дүрьюу хайрлаха.

Аха хүн аймшагтай,
Дүү хүн дүрэтэй.

Аха хүн арьбан,
Дүү хүн дүүрэн.

Аха үхэбэл – бэргэниинь гэрһээн,
Агта үхэбэл – шиирэ арһаниинь гэрһээн.

Ахада – амар хүндэ,
Дүүдэ – дүүрэн хүндэ.

Аха дүүнэр эбтэй һаа,
Абдар алтан хэрэггүй.

Ахань ахашаг болбол һайн,
Дүүнь дүүшэг болбол һайн.

Ахань захирдаг,
Дүүнь дүүргэдэг.

Ахань хургадаг,
Дүүнь шагнадаг.

Ахатай ябахата арьбан,
Дүүтэй ябахата дүүрэн.

Ахаһаа айһан сэсэнэй тэмдэг,

Аша үгүйһөө айһан (бирагүйһөө) – мунхагай тэмдэг.

Ахынгаа алта хүндэлхэ,
Дүүгэйнгээ далин хүндэлхэ.

Ахын мууе
Алажа болохогүй.

Аша гуша һанаа татадаг,
Адуу мал ама тоһододог.

Аягалха ахайн дуран,
Дүмэлзэхэ дүүхэйн дуран.

Баабайгүй хүн
Абгая танихагүй,
Иибиигүй хүн
Нагасаяа танихагүй.

Баабайндаа байхадаа
Басаган һайхан,
Базаартаа байхадаа
Бараан һайхан.

Баабайндаа байһан басаган
Базаарта байһан бараан хоёрые бү магта.

Баабайн аша – ехэ болотор,
Батаганын дуун – халуун болотор.

Баабайн хүүр дуулаагүй хүбүүе
Хуули һургаха,,
Иибиин хүүр дуулаагүй басагые
Нүхэр һургаха.

Баабайнга шэнээн болоходоо
Бараниие мэдэхэ болохош.

Баабайтай хүн бардам,
Иибиитэй хүн эрэлхэг.

Бага гэжэ баһахагүй,
Балшар гэжэ дээрэлхэхгүй.

Багадань бисалха,
Нарайдань нисалха.

Багашуул гээд адли бэшэ,
Баханууд гээд ногоон бэшэ.

База баража шададаг,
Батагана хазажа шададаг.

База уладай байра нэгэ,
Баглаа модоной һүүдэр нэгэ.

База хүнэй байра нэгэ,
Балта һүхын дууряа нэгэ.

Базаарта халааша сэнтэй,
Баабайндаа басаган сэнтэй.

Балай байгаа сагта
Батаганаан олдохо,
Басаганай байгаа сагта
Хадам олдохо.

Басаган балшарһаа,
Хүбүүн хүбшэргэһөө,
Хүлэг унаганһаа.

Басаган үрын гар зөөлэн,
Бадма сэсэгэй намаа зөөлэн.

Басаган үрэдэ энжэ хэрэгтэй,
Хүбүүн үрэдэ зөөри хэрэгтэй.

Басагадаар ябаһан –
Бариса үгы,
Баабайтаяа хэрэлдэһэн –
Энжэ үгы.

Басаган хүн –
Бардам,
Хүбүүн хүн –
Хүрдэм.

Басаганай гарай тоһые долёоходо– хатуу.

Басаганһаа барилдаһан,
Хүбүүнһээ хүтэрэлдэһэн.

Бөөрэһөө өөхэтэй мяхан үгы,
Бүлэһөө бүхэ ураг үгы.

Бүлагай эхиндэ ангадаггүй,
Булхагар залуудаа шаладаггүй.

Буруулһан гэртэнэй шарай хүйтэн,
Бусалһан тогооной хилэ хүйтэн.

Буруулһан һамганай шарай муухай,
Бороо орохо тэнгэрийн үнгэ муухай.

Бусалхан тогооной хилэ хүйтэн,
Бусахан гэргэнэй шарай хүйтэн.

Бусалхан эдээн
Болоһондо тоотой,
Хэлэһэн (үгээ үтэһэн) басаган
Хүнэй тоотой.

Бусаха бэридэ
Үхэрэй ниилэхэ хамаагүй.

Бусахаа ханаһан эхэнэрэй
шарай хүйтэн,
Бурьялжа бусалхан эдээнэй
уурал нойтон.

Бууралһаа үгэ дуула,
Бусалһанһаа ама хүрэ.

Бүгтэр модон һүүдэртээ хүйтэн,
Бүлэ хүн бөөрэхөөн хүйтэн.

Бүдэрдэггүй морин байдаггүй,
Һамардаггүй эрэ ушардаггүй.

Бүлэ хүн
Бөөрэхөө хүйтэн,
Шиираһаа халуун.

Бүлэхөө бүхэ –
ураг үгы юм.
Бүхэнһөө тарган –
нюрган үгы юм.

Бүхэ урагынь бүлэ,
Бүдэн урагынь – нагаса.

Бэлэг мориной
шүдэ татахагүй,
Бэри хүнэй
наһа һурахагүй.

Газарай ганһаа,
Гадаһанай нүхэнһөө
Гараһан хүн.

Гарайнь ганзагада хүрөөдүйдэ,
Хүлэйн дүрөөдэ хүрөөдүйдэ хороохо.

Гаргаһанһаа үргэһэн дээрэ.

Голто зүрхэн

Гол сагаан урагта.

Гурбалжан шүдэрөөр морин шүдэрлүүлбэл,
холо яахаяа ошоход даа,
Гуйжа абуулхан гэргэн
үбгэнһөөн халажа хаана ошоход даа.

Гугалдаа хабшагдаһан хүл,
Эмэдээ хабшагдаһан эрэ.

Гүлгэн нохой шүдэрхүү,
Залуу хүн эдирхүү.

Гүрэнэн дээһые таһалха бэрхэ,
Гурбан хүүе диилэхэ бэрхэ.

Гэдэндэ багтаһан хүн,
Гэртэһье багтадаг.

Гэргэндээ мэдэгдэн эрын гэр
Түймэртэ шатаһанда адли.

Гэргэнэй мууе
Гэртэнь оронгүй мэдэхэ.

Дала хүрэжэ,
Дархайдаг юм,
Ная хүрэжэ,
Намхайдаг юм.

Дала хүрэжэ дархайха,
Жара хүрэжэ ёрхойхо.

Дала хүрэтэрөө,
Далаяа сайтараа.

Дохолон үбгэн
Долоон хара хүбүүдһээ дээрэ.

Дуутай тэнгэри бороогүй,
Суутай басаган хадамгүй.

Дүнэн сарые хүтэлхэдэ ульгам,
Дүү хүниие зарахада ульгам.

Дүрөө утаһье һаа
газарта хүрэхгүй,
Дүү һайнһье һаа,
ахада хүрэхгүй.

Дүү гэжэ захирха,
Дүрөө гэжэ гэшхэхэ.

Дүү гэжэ найдаха,
Дүрөө гэжэ жиихэ.

Дүү хүбүүн
Дүрөөшэлхэ.

Дүү хүниие зарахада аятай,
Дүрюу арьбан эдихэдэ амтатай.

Дүү хүниие зарахада бэлэн,
Эшэгэн тэхые алахада бэлэн.

Дүүтэ хүн –
Дүрөө үдхэлхэ,
Ахата хүн –
Аяга бариха.

Дэгэл захатайдаа дулаан,
Дүү ахатайдаа хайн.

Дээрээ ахагүй,
Дороо дүүгүй.

Дээрээ толгойтой,
Дэгэлдээ захатай.

Дээшээ хараха ахатай,
Доошоо хараха дүүтэй.

Ерэхэ сагай
Ехэ алдартан.

Жороо моритой хүн
юундэшье хүсэгдэхэгүй,
Зургаан хүбүүтэй хүн
хэндэшье дарагдахагүй.

Загаһанай мяхан забһартай.
Хойто эзы илгаабаритай.

Залуу бээдэ илгал үгы,
Зандан модондо заг үгы.

Залуу бэриин эдээн хатуу.

Залхуу хүн
Захадаа хүлһэтэй.

Залуу хүн нэрэдэ дуратай,
Үтэлһэн хүн дэрэдэ дуратай.

Залуу хүн бэеын үнгөөр,
Хүгшэн хүн хубсаһанай үнгөөр.

Залуу хүн аад,
Задаһаа айба.
Үбгэн болоходоо,
Үбһэ ногоонһоо айха.

Залуу хүн – залахан,
Үбгэн хүн – хотируу.

Залуу хүн ургажа ябаха,
Үбгэн хүн үгсыжэ ябаха.

Залуу хүнэй забдалга,
Үбгэн хүнэй маталга.

Залуу эдир наһандаа
Зобохо тулихые мэдэбэл,
Үбгэрхэ үе наһандаа
Үбэл зуниие мэдэхэгүй.

Залуу хүнэй
Зам захагүй.

Залуу хүнэй наһан
жэргэмэл шэнги жэргэдэг,
Үбгэн хүнэй наһан
мэлхэй мэтэ мүлхидэг.

Залуу хүнэй омог олон,
Залхуу хүнэй нойр олон.

Залуу хүнэй һайе
морин дээрэ мэдэ,
Хүүгэд хүнэй һайе
гэртэнь ороод мэдэ.

Залуугай зоригһоо
Зэндэмэни эрдэни бүтэдэг.

Залуугай һанаанһаа
Түрэ хойгохогүй,
Уулын үндэрһөө
Үүлэн хойгохогүй.

Захын модон
Үмхирхэгүй бэшэ юм,
Залуу хүн
Үтэлхэгүй бэшэ юм.

Зөөжэ буухада,

Зүлгэ найхан,
Зүблэжэ хэлсэхэдэ,
Аба найхан.

Зэдэй найн жэбэрдэггүй,
Зээгэй найн мартадаггүй.

Зэмэ ахада,
Зуд тэхэдэ.

Зэрлиг таряагаар
Таряа бү хэ,
Зээ хүбүүгээрээ
Хүбүү бү хэ.

Зээгэй хэлэн хорон,
Нагасын гар хүндэ.

Зээгээ абанан хүн
Зэлэ таһарсараа үгырдэг.

Иибидээ үхин найхан,
Эрхүүдээ бараан найхан.

Иибитэй хүн – эрэ тооно,
Баабайтай хүн – бар тайга.

Магтаалгүй басаган
Магтаалтай басаганһаа үнэтэй.

Магтаалта басаган
Хурим дээрээ уршагтай.

Минии эхэ
Минии бэеые гаргаһанһаа гадна,
Минии ханаа бодолые гаргаагүй.

Мөөрэ мөөрэнһөөр
Мал болодог,
Уйла уйлаһаар
Хүн болодог.

Муу хүбүү гаргаһанһаа
Тугалтай үнэтэй болоһон дээрэ.

Муу эхэтэй хүүхэд:
Обоолжо үгэхэдэ садахагүй,
Орилжо хэлэхэдэ дуулахагүй.

Муушье хаа, эжы найхан,
Мурьюшье хаа, харгы сэсэн.

Мухар гозуули ойн дарамта,
Муу үхин гэрэй дарамта.

Мушхуу модон ургаашье хаа,
Мундаргые зохёдог,
Муухай намган түрөөшье хаа,
Мүнхэ зониие хүгжүүлдэг.

Мүнгэн муушье хаа, эзэндээ,
Басаган муушье хаа, түрхэмдөө.

Нагасаяа хүндэлһэн хүн
Наһандаа хүрэхэ.

Нагасын удха зээдэ,
Намарай хурса нажарта.

Нагасын хайн зээдэ,
Намаагай хайхан хушада.

Нагасындаа
Дала эдihэн хүн
Долоо үеын нагасаяа олохо,
Олоогүй хадаа
хубхай дала хүзүүндээ зүүхэ.

Наймаан набтартай, үндэртэй,
Наһан залуутай, үбгэнтэй.

Намарай тэнгэри хураһаг,
Наһатай хүн буураһаг.

Намнуулжа ябаһаар
Нагасаяа олоо,
Төөрижэ ябаһаар
Түрхэмөө олоо.

Наран хэдышье ялагар хаа,
Нүрөөтэй байдаг,
Хүн хэдышье хайн байдаг хаа,
Хирэтэй байжа болодог.

Наранай баруун тээһээ гарахада
Наятай үбгэн нарай болохо.

Нарата газар ногоотой,
Нагасата газар татасатай.

Нарбынь хаража,
Наһыень барагла.

Наһан залуу – зориг шанга,

Сэдьхэл арюун – оюун тунгалаг.

Нарһанай хүндэдэ зүдхүүлхэ,
Нагасын хүндэдэ зугаалха.

Наһатай найматай хоёр адли.

Наһаяа эдihэн,
Нарбаяа сайһан.

Ная хүрэжэ,
Намар мордобо.

Энеэдэгыгэ эрэ дахаха.

Нялха хүүхэн
Эрхэлжэ ханахагүй,
Гал хэншүүгээр
Ханахагүй.

Нугарһагүй хүн
Нуур соо һууха.

Нэгэнһээ гараһан,
Нимгэнһээ соороһон.

Одхон хүбүүн оройтохогүй,
Оройн хэнзэ оройтохо.

Ой тойрохо,
Урагаа тойрохогүй.

Олзо оройтохогүй,
Үрэ хэнзэдэхэгүй.

Олон хүрьгэн
Орооһоной зоболон.

Орон дээрэхи үбгэнһөө
Олье үзэһэн үбгэн дээрэ.

Ошохогүйб гэһэн газартаа
Залуу хүн гурба ошодог.
Орохогүйб гэһэн гэртээ
Үбгэн хүн оло ородог.

Өөрөө унаһан хүүгэд уйладаггүй,
Өөрөө таһарһан хүн гомдодоггүй.

Өөхэн соохи бөөрэ,
Үлгэдэ хэбтэһэн хүүхэн.

Сагай зуд – жэлэй,
Намганай зуд– наһанай.

Сай шанахада шабганса хайн,
Шабаана түүхэдэ хүүхэд хайн.

Сээжээ эльбүүлһэн эхэнэр,
Намбайгаа эльбүүлһэн морин.

Табгай ехэтэ – баатар болохо,
Хүхэ ехэтэ – эхэ болохо.

Таби хүрэжэ таглайха,
Жара хүрэжэ жартайха.

Тал-мал аманда оробо,
Таадар-маадар хүлдэ оробо.

Тархагар хүбүүнэй гарахада,
Табиха газар оложо ядаба.

Тархайтай хүбүү гаргаад,
Табиха газараа оложо ядаба.

Таршаг залууһаа
Табитай хүгшэн дээрэ.

Таряа голоһон хүн хүнэһэ таһарха,
Эхэнэр голоһон хүн үрэ таһарха.

Тахяагай дуугарбал, үүр сайха,
Табин наһа хүрэбэл, үһэн сайха.

Таһарһан мяхан,
Һүрэхэн шуһан.

Төөрижэ ябаһаар
Түрхэмөө олоо.

Тулажа үргэхэдэ – шулуун хүндэ,
Тодожо буулгахада – ураг хүндэ.

Тушаагүй морин,
Тунгаасагүй гэргэн.

Түлээн мушхуушье һаа,
дүрэхэ байха,
Түрэл харатайшье һаа,
хэлэжэ һууха.

Түмэрэй хайн жэбэрдэггүй,
Түрэлэй хайн мартадаггүй.

Түнтэгэр басаган
Түрхэмүүшэ,
Хазагар хурьгэн
Хадамууша.

Түргэдэһэн хурьгэн
Түриигөө һэтэ гэшхэхэ.

Түрхэмөө голоһон хүүхэн муу,
Түрэлөө голоһон хүбүүн муу,

Түрын һүүлээр
Түмэр хуурай.

Түрын үлхөө – эрдэм,
Түрэлэй үлхөө – ураг.

Түрэл хүнэй энхэрэл
Түмэр ханаһаа бүхэ.

Түрэлхидтөө харша хүн
Түмэрһөө хүйтэн.

Түрэлхидэй холонь һайн,
Түлээ аргалай ойронь һайн.

Түрэлэй муу
Түмэрһөө хүйтэн.

Түрэлхидтөө муу
Түмэрһөө хүйтэн.

Түрэхэһөө мууе һургажа болодоггүй,
Төөриһэн мууе дуудажа болодоггүй.

Түрэхэн үрынгөө сэсэн һаа, бү омогорхо,
Түрэхэн үрынгөө тэнэг һаа, бү гоморхо.

Түрэхэн үрэдэл һайхан юумэ
Түби дэлхэйдэ байхагүй.
Түүхэ тойрогдохогүй,
Удха орхигдохогүй.

Түүхэ төөрихэгүй,
Уг орхигдохогүй.

Түүрэхэн шүдэндэ үрээл хэрэггүй,
Түрэхэн басаганда түрхэм хэрэггүй.

Тэмээнэй толгой
Түрэдэ абтахагүй,

Түүтгэрхэн хамганай зарга
Зарсада абтахагүй.

Тэргэ тээлидээ найдаха,
Тээли хүбүүн хүшэндөө найдаха.

Уг муутай хүн
Уһан дээрэшье дүрэхэ,
Тэнэг ухаатай хүн
Тэмээн дээрэшье нохойдо зуулгаха.

Уг муутай хүндэ
Ухаагүй ноён.

Уг муутайе
Уһан дээрэхэ гал эдихэ,
Ухаа муутайе
Тэмээн дээрэхэ нохой зууха.

Уг түрэлөө алдаһан хүниие
Уһан дээрэ түймэр эдихэ.

Уг углаатай,
Тохом тохоотой.

Уг үгы хүн – ноён болохо,
Унги үгы хүхэ – түлээ тайраха.

Уг һайниие хаража урагжа,
Унги һайниие шэлэжэ сабша.

Уг һайнтай хүнөөр
Ураг болоходо урматай,
Унги һайнтай хүхөөр
Түлээ отолходо урматай.

Угаа мэдэхэгүй хүн,
Уһаа танихагүй мал.

Угаа уһанда хаяхагүй.

Уггүй хүүгээр ноёниие һунгаха,
Унгигүй хүхөөр түлээ хахалха.

Удхые ударшагүй,
Түүхые төөрюулшэгүй.

Узуургүй оглорхогүй,
Үзүүргүй шантархай.

Узуургүйгөөр ногоон ургахагүй,
Удхагүйгөөр улад байхагүй.

Уйла уйлаһаар хүн болохо,
Маара маараһаар мал болохо.

Уйлан, уйлан байжа –
хүн болодог,
Майлан, майлан байжа –
мал болодог.

Улаан шуһан болосоо һүгэлсөөд,
Урагууд һэмнэйбди гэжэ болибо.

Улад зоной хэлэһые
Ухамайлха хүбүүн.

Унаагайнгаа һайе
Ута харгыда мэдэхэ,
Ушарһанайнгаа һайе
Ядаха тулихадаа мэдэхэ.

Ураг муута бурха дурдантуу,
Үхэр муута шүдхэр дурдантуу.

Ураг хүн үргэн ядаха,
Аха дүү даран ядаха.

Урагай холонь дээрэ,
Уһанай ойронь дээрэ.

Уралайнь уураг хатаагүй.

Ургажа байһан
Улаан бургааһан,
Үдэжэ ябаһан
Үрэ хүүгэд.

Ургы ногоон дэлхэйн шэмэг,
Үбгэд, хүгшэд хуримай шэмэг.
Урда хормой үргүү болоо,
Хойто хормой даруу болоо.

Уриһанһаа ушарһан дээрэ,
Урагһаа танил дээрэ.

Уугаагүй байхада
Архи һайхан,
Абаагүй байхада
Эхэнэр һайхан.

Ууган хүбүүн омонгоной,
Одхон хүбүүн нальшалганай.

Уулые саһан дараха,
Хүниие наһан дараха.

Ууһан архи
Унтахада гараха,
Олдоһон хүбүүн
Ёолоходо гараха.

Уһа тоһон хоёрые худхажа,
Эдеэн болгодог юм,
Уймар сэсэн хоёрые ниилүүлжэ,
Бүлэ болгодог юм.

Уһаа голоһон адаһан муудаха,
Урагаа голоһон хүн үгырхэ.

Уһаа голоһон мал тураха,
Урагаа голоһон хүн доройтохо.

Уһан хүсэтэй –
Ургамал шулууе хүдэлгэхэ,
Ураг хүсэтэй –
Эльгэ зүрхые хүдэлгэхэ.

Уһан эрьсээрээ
Улад удхаараа.

Уһан эрьсһээ үлэхэгүй,
Хүн удхаһаа үлэхэгүй.

Уһан эхитэй,
Улад угтай.

Уһанай муу шалбааг,
Урагай муу бүлэ.

Уһанай эхин – булаг,
Уладай эхин – нагаса.

Уһатай газар ургалитай,
Уладтай газар хүдэлмэритэй.

Үбгэ һамган хоёрой
Үрд-түрд гэлдэхэдэ
Үрөөлэшье үгэ бү хэлэ.

Үбгэн болоходоо үгсыхэ,
Һамган болоходоо һарнайха.

Үбгэн хүндэ
Үргэмжэ хэрэгтэй,
Залуу хүндэ

Нургаал хэрэгтэй.

Үбһэн ургабал дэлхэйн шэмэг,
Үбгэд сугларбал түрын шэмэг.

Үбэлые зун болгохо бэрхэ,
Үбгые залуу болгохо бэрхэ.

Үбэртэ хэбтэһэн басаган хүн
Үрхөөр үзэгдэһэн нара абажа аса гэдэг.

Үглөөгүүр «амгалан абгамни» гэһэн аад,
Үдэшэ болоходо «ада шүдхэр» гэбэ.

Үглөөнэй наран сэлмэгхэн,
Үдэхэ наһан сэнгүүхэн.

Үдэжэ ябахандаа
Үбгэдтэ найдаха,
Үтэлжэ гутахандаа
Үхибүүдтэ найдаха.

Үдэр бүри үндыхэ,
Хоног бүри хондойхо.

Үдэр бүри үрэгдэхэ,
Хоног бүри хорохо.

Үдэһэн үрэдэ
Үхи хүбүүн илгалгүй.
Үдхэһэн зөөридэ
Хони ямаан илгалгүй.

Үдэһэн үрэнүүдтэ
Үхи хүбүүн илгаагүй,
Үдхэһэн малда
Үхэр хонин илгаагүй.

Үе дээрээ үндыхэ,
Борьбо дээрээ бордойхо.

Үетэ юумэ тэниихэ,
Үһе даахия унагааха.

Үетэ юумэ үндыхэ,
Борьбото юумэ бордойхо.

Үзүүртэй модондо
Эримэг байдаг,
Эдир залууда
Эндүү байдаг.

Үйлэгүй басаган дууламхай,
Һүгүй үнээн мөөрэмхэй.

Үлдүүлжэ ябаһаар үеэлээ олоо,
Намнуулжа ябаһаар нагасаяа олоо.

Үнгэрһэн саг бусахагүй,
Үтэлһэн хүн хатархагүй.

Үндэр хадада үнэгэн золтой,
Үнэр хадамтай хурьгэн золтой.

Үндэһэтэй модон хосорхогүй,
Үрэтэй хүн газардахагүй.

Үнэгэн һүүлээ гэршэ татаба,
Үбгэн һахалаа гэршэ бариба.

Үргэһэн хүндэ
Үхин хүбүүн хамаагүй,
Үдхэһэн зөөридэ
Үхэр хонин хамаагүй.

Үргөөр олоһон
Үдэртэ тухатай,
Үбдэгөөр олоһон
Үедэ тухатай.

Үрмэдэһэтэ газараар
Хүл нюсэгөөр ябаха бэрхэ,
Үбгэн хүнтэй
Наадаха энеэлдэхэ бэрхэ.

Үреэ морёо
Дабаанда амаруулжа хургахагүй,
Үхи хүбүүгээ
Үбэр дээрээ һуулгажа хургахагүй.

Үрэ – хүбүүн болохо,
Үреэ – морин болохо.

Үрэгүй хүн нюдэ нойтон,
Үрэтэй хүн үбэр нойтон.

Үрэтэ хүн өөдэлхэ,
Үндэһэтэ модон намаалха.

Үрэтэ хүн хүнэй үрые бү хэлэг.

Үрэтэй хүн – зула,
Үрэгүй хүн – ула.

Үрэтэй хүн
Үдэжэ амардаг,
Үбшэн хүн
Үхэжэ амардаг.

Үтэг бууса нүхэтэй,
Үбгэн хүн мэхэтэй.

Үтэг газарай үрэжэл ехэ,
Үбгэд, хүгшэдэй дүршэл ехэ.

Үтэлжэ ерэхэдээ
Үбһэнһөө бүдэрхэ,
Өөхэнһөө хахаха.

Үбгэртэрөө ухаа орохогүй,
Үлтиртэрөө шүлэ гарахагүй.

Үтэлсөө ой орохогүй,
Үлтирсөө шүлэ гарахагүй.

Үтэлхын уймар
Залуугай зориг.

Үтэлһэн хойноо залуугаа найрхаба,
Үгырһэн хойноо баяа найрхаба.

Үтэлһэн хүн үнэгүй,
Үмхирһэн модон намаагүй.

Үтэлһэн хүн үнэгүй,
Үхэһэнэй мяхан шүлэгүй,
Үмхи түлээн гэрэлгүй.

Үтэлһэн нохойн хусанан –
Үүр сайсара,
Үтэлһэн хүнэй хэлэһэн –
Үе дууһасара.

Үүдэ муута гэрэй хойморые
Уняар дараха,
Удха муута хүниие
Удхань дараха.

Үүдэ муутын хойморто бү һуу,
Эхэ муутын үхиие бү аба.

Үүдэ найтын хойморто һуу,
Эхэ найтын басага аба.

Үүдэн забһартай,
Басаган уршагтай.

Үүлэтэй үдэрье
Һүни тээшэнь тоолохо ёһотой,
Үхинэй үгэдэ ороһон хүбүүе
Үхин тээшэнь тоолохо ёһотой.

Үүр сайһан хойно
Айбала бодхооһоной хэрэггүй,
Үүдэн шүдөө унаһан хойноо
Залууб гэхэнэй хэрэггүй.

Үхин мөөрөөд
Үнеэн болохогүй.

Үхин түүдтэй,
Үүдэн шолоохойтой.

Үхинэй муу гээгдэхгүй,
Хүбүүнэй муу гээгдэхэ.

Үхинэй муу үглөө мэдэгдэхэ.

Үхинэй муу хосорхогүй,
Эдэй муу хосорхо.

Үхэр мал –
Үбһэ тэжээлээр,
Үхи хүбүүд –
Үбгэдэй хургаалаар.

Үхэр унаатай,
Эмэ мэдээтэй.

«Үхэрөөр хэдыбта?» – гэжэ һураад,
«Үрөөр хэдыбта?» – гэжэ һураба.

Үхэсэрөө үеэлэ хэрэгтэй,
Хатасараа хаяала хэрэгтэй.

Үһөө сайһан үбгэд,
Үеэ сайһан һамгад.

Хабарай тэнгэри хагтай богтой,
Харуу эзы энеэдэтэй наадатай.

Хабтагай сусал – галай дарамта,
Хадамгүй хүүхэн – гэрэй дарамта.

Хабтагай түлээн – галай бог,
Харамша эхэнэр – гэрэй бог.

Хагданда табиһан морин саашаа,

Хадада харбаһан һомон саашаа,
Хадамда ошоһон басаган саашаа.

Хада бэрхэ халтирха юм,
Хадам ехэ гайхаха юм.

Хада гэжэ халтирха,
Хадам гэжэ хэмшээрхэхэ.

Хада һайта үнэгэн,
Хадам һайта хүрьгэн.

Хадада харбаһан һомон,
Харида үгэһэн үхин.

Хадада харбаһан һомон олдохогүй,
Харида ошоһон басаган олдохо.

Хаза гэмэ шүдэн дээрээ,
Хара гэмэ нюдэн дээрээ.

Хазагар хуряаха
Хадам орохо.

Хазагар хүн хадамһархуу,
Түүтэгэр басаган түрхэмһүү.

Хазагар хүрьгэн– хадамууша.

Хазаха гэһэн шүдэн
Хурсадаа дээрэ,
Хараха гэһэн нюдэн
Хёрходоо дээрэ.

Хараха гэһэн нюдэ муутай – һохор,
Хазаха гэһэн шүдэ муутай – хүгшэн.

Хариха басаган эртэлхэ,
Хадамуушалха басаган оройтохо.

Хаяа зайбал хаяала,
Хаяала харида тоотой.

Хоёр хүлтэ хүндэ
Хойто эхэ бү үзэгдэг.

Хоёр хүлтэ хүндэ
Хойто эхэ зайлуулаг,
Дүрбэн хүлтэ малда
Дүнжэн һубай зайлуулаг.

Хойто гэргэнэй хушуун хорон.

Хойто эхэ – хабшадаг гутал.

Хойто эхэ – эхэ бэшэ,
Хошхоногой шүлэн – шүлэн бэшэ.

Хойтые ханахан эрэ сэсэн,
Хахархайе хадхахан хүүхэн сэсэн.

Холо газарые ойро болгодог
Морин эрдэни,
Хоёр хүүе инаг болгодог
Хүүхэн эрдэни.

Холо нүхэртэй хүн –
Хонто мори унахагүй,
Хобдог эзытэй эрэ –
Хоргоһотой шүлэ уухагүй.

Холтоһоо унахан модые
Хохюур тээшэнь тооло,
Эхэнэртээ мэдэгдэһэн эрые
Эхэнэр тээшэнь тооло.

Хониной мяхан хомһог,
Хойто эзы тумаһаг.

Озохо бүри ондорхо,
Таалаха бүри тангарха.

Хонохо бүрээ
Хониной арһанда,
Үнжэхэ бүрээ
Үхэрэй арһанда багтахаа болибо.

Хорин дээрээ –
Холшор ханаан,
Гушан дээрээ –
Гурбан ханаан,
Дүшэн дээрээ –
Дүүрэн ханаан.

Худаг малтабал –
Уһа гарасара,
Худа оролсобол –
Ураг болосороо.

Хура тогтохо,
Худа арилха.

Хурын хүбүүд харатай, шаратай,
Хүнэй хүбүүд хайнтай, муутай.

Хуурай будаа шулуутай,
Хуушан хүн хотоодотой.

Хуһан хүгшэрбэл борлохо,
Хүн хүгшэрбэл борбойхо.

Хуһанай хүндэдэ зүдхүүлхэ,
Худын хүндэдэ зугаалха.

Хүбүү асараад (түрөөд),
Хүдэһэ (аршуул) оёод һууна.

Хүбүүн бариха,
Басаган үнжэхэ.

Хүбүүн оройтохогүй,
Хэнзэ оройтохо.

Хүбүүн хүн – хүхэ шоно,
Бэри хүн – бэлтэрэг шоно.

Хүбүүн хэнзэдэхэгүй,
Олзо оройтохогүй.

Хүбүүтэй хүн хүдэр,
Басагатай хүн бардам.

Үхин хүн баруун нюдэ һохор,
Барлаг хүн хоёр нюдэ һохор.

Хүгшэд үхэлөөрөө айлгадаг,
Хүүгэд уйлахаараа айлгадаг.

Хүгшэд, хүүгэд һуун жаргадаг,
Залуу хүн ябан жаргадаг.

Хүгшэн тэмээн губиин бог,
Хүгшэн басаган гэрэй бог.

Хүгшэн хүн зомгоол түүхэ,
Хүгшэн нохой газар шэншэхэ.

Хүгшэн шабганса гэрэй ягшуур,
Хүгшэн нохой хотоной ягшуур,
Хаһаг тэргэ харгын ягшуур.

Хүдэлмэри хэхыень хараад,
Хүрьгэмни боло гээрэй,
Хүдэһэ оёхыень хараад,
Бэримни боло гээрэй.

Хүдэлнэ оёхо ханаанай,
Хүбүүтэй болохо заяанай.

Хүл дээрээ хуулгаха хүбүүгүй,
Гэртээ байлгаха үрэгүй.

Хүлээлгэнэн хүбүүн хохоршые түрэжэ болохо.

Хүллөөд ябаха гэжэ
Хүлэг морин табигдаһан,
Хүзүүдээд ябаха гэжэ
Хүүхэн дүүхэй заяагдаһан.

Хүлынь дүрөөдэ хүрөө,
Гарынь ганзагада хүрөө.

Хүн – ахатай,
Дэгэл – захатай.

Хүн боложо
Хүлөө шоройдохо.

Хүн болохо баганаа,
Хүлэг болохо унаганһаа.

Хүн бөөһэтэхэ,
Мал шэрхэтэхэ.

Хүн бээ үгылхэгүй,
Хүүгэд багаяа мэдэхэгүй.

Хүн бээдээ найдаха,
Хүлэг туруундаа найдаха.

Хүн гээд булта дархан бэшэ,
Хүлэг гээд булта жороо бэшэ.

Хүн гээд лэ адли бэшэ,
Хүлэг гээд лэ жороо бэшэ.

Хүн муудахадаа
Түрэлөөрөө тэмсэдэг,
Шубуун муудахадаа
Уургайтаяа тэмсэдэг.

Хүн удхаараа,
Уһан эрьээрээ.

Хүн удхаһаа үлэхэгүй
Уһан эрьһһээ үлэхэгүй.

Хүн үрын түлөө,

Шубуун шарайн (дальбараагай) түлөө.

Хүн хүнтэй адли бэшэ,
Хүлэг унагантай адли бэшэ.

Хүн хүсэхэнөө,
Шоно зууханаа.

Хүн хайншые хадаа удхаһаан үлэхэгүй,
Хүлэг хайншые хадаа унаганһаан үлэхэгүй.

Хүн шэнжэлхээрээ,
Шубуун далбахаараа.

Хүндэтэй хүн хүндэлүүлхэ,
Хүгтэй хүн хүзүүдүүлхэ.

Хүниие гараха хүн байха,
Хүлэгые гараха жороо байха.

Хүнэй биидэ хүдэл гүүлээд,
Хүнэй үгьдэ хүн гэжэ тоолуулба.

Хүнэй уг – нагаса,
Модоной уг – үндэһэн.

Хүнэй саана хүн байдаг юм,
Хүлэгэй саана жороо байдаг юм.

Хүнэй удха газар дээрэ,
Модоной удха газар доро.

Хүнэй тугал буруу шэнги,
Хүнэй һамган басаган шэнги.

Хүнэй үрэ оройтохогүй,
Хүлэгэй жороо хосорхогүй.

Хүнэй үрэ сагтаа төөрихэ,
Шубуунай үрэ мананда төөрихэ.

Хүнэй хуушаниинь дээрэ,
Дэгэлэй шэнэнь дээрэ.

Хүнэй хүбүүн
Хүнһөө үлүү бэшэ,
Хүзүүнэй тоором
Зургаанһаа үлүү бэшэ.

Хүнэй хүбүүн урагаа мэдэхэ,
Хүнэрын хүбүүн нүхөө мэдэхэ.

Хүнэй хүбүүн хүнхөө дутахагүй,
Хүзүүнэй тоором зургаанһаа үлэхэгүй.

Хүнэй хурьгэн,
Хүрэн (хорёогой) шаантаг.

Хүнэй һамган – алтан гургалдай,
Өөрын һамган – алаг шаазгай.

Хүнэй һамган улаалзай сэсэг,
Өөрын һамган буусын хамхуул.

Хүнэй шуһан хүндэ,
Адуунай шуһан амтатай.

Хүнэйхиие хэдэрһэн
Хүйхэр хүбүүн,
Баабайгаа хоһолһон
Бардам басаган.

Хүнөөр хүн боложо,
Хүлөөр хүл боложо ябаха.

Хурьгэн хүбүүн
Хүлһэншэ хүн хоёр адли.

Хурьгэн хүбүүн нэрэгүй,
Хүзүүнэй мяхан шүлэгүй.

Хурьгэн хүбүүн туһаа үзүүлхэ,
Хүрин үхэр хүсөө харуулха.

Хурьгэн хүбүүн хүсэтэй,
Хүүгшэ үнээн шэмэтэй.

Хурьгэн хүбүүн хүсөө үзүүлхэ,
Хүригшэн үнээн шэмээ үзүүлхэ.

Хурьгэн хүбүүндэ хүндэ үгы,
Хүригшэ үнэндэ нэрэ үгы.

Хурьгэнэй гэртэ хүнэйшэг,
Хүбүүнэй гэртэ өөрыншэг.

Хурьгэн хүбүүн –
Хүлөөлгэһэн айлшан.

Хүршэ хүнүүд –
Хэрүүлтэй, зугаатай,
База хүнүүд –
Байра нэгэтэй.

Хүүгэд аашаараа,
Архи амтаараа.

Хүүгэд уулахаараа айлгадаг,
Хүгшэд үхэхээрөө айлгадаг.

Хүүгэдтэ – үлгы,
Хүгшэдтэ – тулгуур.

Хүүгэн гэгнэншни
Хүүхэншье байжа болохо.

Хүүхэнэй уйлаадүйдэ
Хүхэ үгэдэггүй.

Хүүхэнээ үгэнэн хүн
Һиихыень харамнадаггүй.

Хүхэ ехэтэ хүнэй эхэ,
Хүл ехэтэ арадай эсэгэ.

Хүхы шубуун донгододог
Хүгшэн эжы онготодог.

Һаадаг номо далайха –
Хүбүүн үрын дүрэ,
Һабагша шүрбэнэ томохо –
Басаган үрын дүрэ.

Һаадагта хүн хутага тээшээ,
Һаншагта хүн хайша тээшээ.

Һагсагар модон уулын шэмэг,
Һайхан басаган гэрэй шэмэг.

Һайн басаган
Харида гарахаггүй.

Һайн басаган санваарай дайсан,
Һамуу ноён түрэлэй дайсан.

Һайн гэргэн гэрэй гоёлто,
Муу гэргэн гэрэй бог.

Һайн гэргэн гэрэй шэмэг.

Һайн гэгнэн морин байра дээрээ,
Һайн гэгнэн басаган түрхэм дээрээ.

Һайн мориндо ганса эмээл,
Һайн басаганда ганса эрэ.

Һайн хүбүүндэ –
Бэлдэ бай адли,
Муу хүбүүндэ –
Нөө бай адли.

Һайн хүбүүнһээ бү харамна,
Муу хүбүүндэ бү хадагала.

Һайхан адуунай унаган,
Һайн хүнэй үрэ.

Һайхан басага үгы хадаа
Һайн хүрьгэ олохо эрээнэй.

Һалаха гээшэ –
Һамуурхын нэрэ.

Һалаһаа һалабал –
Далай дээрэ,
Ханиһаа һалабал –
Балай дээрэ.

Һамга муутай хүн
Бээлэйгээ нюуха.

Һамган архи хоёр –
Һайн эрын дайсан,
Һалхин бороо хоёр –
Һайхан дэгэлэй дайсан.

Һамган хүндэ архи зохихогүй,
Һарлаг үхэртэ эмээл зохихогүй.

Һамганай һайнда –
Үбгэн ажалша,
Үбгэнэй һайнда –
Һамган оёдолшо.

Һамганайнгаа һайхые
Һара наран болгохо.

Һамгандаа сухалдаад,
Һабаяа эбдэбэ.

Һаншагта хүн
Хайша шүбгэ хуряаха,
Һаадагта хүн
Һаадаг номоёо мулталха.

Һүхэ абаха хүн үнсэгынь шэлэдэг,
Хүн болохо хүн удха шэлэдэг.

Нүхэ эшэдээ баригдаха,
Эзы эрэдээ баригдаха.

Шаажанда шабар няалдахагүй,
Шабгансада эрдэм няалдахагүй.

Шабгансада нам хэрэггүй.

Шүдэнэй бүтэндэ,
Шүлэг залуудаа.

Шэрээд ябаха – шэхэнэг,
Шэбэнээд зугаалха – худагы.

Эгэшэ хүн энхэрхэ,
Дүү хүн дүнгэхэ.

Эдынъ эзээрээ болодог,
Эхэнэрынъ эрээрээ болодог.

Эдээрээ оролдобол –
Эбдэхын тэмдэг,
Эхэнэрээрээ оролдобол –
Налахын тэмдэг.

Эжытэй хүн – эльгэ дүүрэн.

Эзые үхүүлһэн хүн
Эльгэ нимгэн.

Эзыдээ этигэнхаар,
Эрхийдээ этигэ.

Эжэлээ үзэхэдөө инсагаадаг,
Инагаа үзэхэдөө энеэдэг.

Энжэ бэдэрээгүй,
Намга бэдэрбэ.

Энхэ баабай,
Эмгэн эжы.

Энэ бэеын залууда,
Эшэгэнэй мяханай халуунда.

Эрье нураад,
Элһэн болодог,
Эхэ хүгшэрөөд,
Эмгэн болодог.

Эрьежэ буухада эжы найхан,
Эрьеюлжэ мүлжэхэдэ хүзүүн найхан,

Зөөжэ буухада зүлгэ найхан,
Зүблэжэ хэлсэхэдэ аба найхан.

Эрэ хүн залуудаа,
Эшэгэнэй мяхан халуундаа.

Эсэгийн хүбүүд эльгэндээ,
Баабайн хүбүүд барандаа.

Эсэггүй хүбүүн элдин,
Эхгүй хүүхэн элдин.

Эсэгийн магтаһан хүбүүн
Муу түрэжэ магад,
Эхын магтаһан басаган
Муу түрэжэ магад.

Эсэгийн хургаал муутай хүбүүн задагай,
Эхын хургаал муутай басаган задагай.

Эсэгээ муулабал –
Һүмбэр уула хатаха,
Эхээ муулабал –
Һүн далай шэргэхэ.

Эсэгэтэй хүн
Үбэр дулаан.

Эсэгһээ түрүүн гараад,
Эсэгийнгээ адуу харалсаа.

Эсэхэдээ жороо болохо,
Элихэдээ хүн болохо.

Эхитэй хадаа эсэстэй,
Эхэтэй хадаа нагасатай.

Эхэ эсэгийн ханаан үрэ бээдээ,
Үрэ бэын ханаан ой тайгада.

Эхэ эсэгэ хоёр мүнхэ бэшэ,
Үеын нүхэр мүнхэ.

Эхэ эсэгһээн халаагүй,
Энгэр захаяа хахараагүй.

Эхэгүй – элдин,
Эсэггүй – салдан.

Эхэдээ эрхэ хэнзэ,
Баабайдаа баатар толбо.

Эхэнь бөөмэйлэн дурладаг,
Эсэгэнь хурган дурладаг.

Эхэнэр хүн түрэхэ сагтаа зобохо,
Эмээлтэ морин заагдаха сагтаа тураха.

Эхэтэй хүн эльгэ дүүрэн,
Үрэтэй хүн ама дүүрэн.

Эшэгэн эбэрээ ургабал,
Эхэ хэрэггүй.

Ээдэлхэн хойноо хүн болохогүй,
Үтэлхэн хойноо залуу болохогүй.

Юһэн хүбүүтэй хүн – хотоной аха.

Юһэн хүбүү гаргаһан эхэ
Ехэ гэрэй дээдэ бээдэ һуудаг.

Яа (заа) нохой гүлгэндэ тоотой,
Яһадар хүн залууда тоотой.

Яабалхын толгой яршыгаа,
Яһалхан дүүхэй уршыгаа.

Ябаган модон бургааһанда тоотой,
Яһадар үбгэн залууда тоотой.

Ямаанай тархи төөлэй болохогүй,
Яндан эмэ түрүү болохогүй.

Ямаанай толгой түрэдэ төөлэй болохогүй,
Яндагархан хатанай зарга заргада абтахагүй.

Хониной толгой түрэдэ ябаха,
Мойлгор хаан зарга хэхэ.

Ямаатай хонид ябамгай,
Хүүхэтэй гэр зандамгай.